

פורים

משנכנס אדר מרבין בשמחה

קבעו חז"ל (תענית בט, א): "כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה". כבר עמדו רבים וטובים על לשון הזהב של חז"ל: "משנכנס אדר וכו'". אחר שיותר מסתבר הלשון: "משהגיע חודש אדר". כי הרי המאמר נופל על החודש, כלומר, משהגיע חודש אדר בגלגל החדשים מרבין בשמחה, ומהו איפוא הלשון "משנכנס", לאן הוא נכנס, ובודאי דברים בגו. עד"ז יש לדקדק גם בלשון המשנה ריש מסכת שקלים (פ"א, מ"א): "באחד באדר משמיעין על השקלים". מהו הלשון "משמיעין", היה לו לומר: "באחד באדר מכריזין על השקלים".

יש להכניס את ענייני חודש אדר שישתרש עמוק בקרבו

בספרי החסידות האריכו לבאר בטוב טעם: אשר הלשון "משנכנס" אדר בא להורות, כי את חודש אדר על כל משמעויותיו הרבות והייחודיות, ראוי לאדם להכניסם ולהפנימם בתוך עצמו, וממילא "מרבין בשמחה", כלומר שעניינים אלו סגולתן לגרום לו להשראת הנפש, ופועל יוצא מכך שלבו יעלה על גדותיו, ושמחה אמיתית ופנימית תפרוץ מתוכה.

ומה הם העניינים הללו המסוגלים בייחוד דווקא בחודש אדר, ושאותם צריך להכניס ולהשכין בקביעות בקרבו, כדי שיגרמו לבחינת "מרבין בשמחה". הנה מלבד הנס הגדול שנעשה לעם ישראל בהצלתן מגזירת כליה שנגזרה עליהם על ידי המן ואחשוורוש, נס שהיה כולו בהסתר בתוך הטבע במהלך ארוך שגרם לרווח והצלה לעם ישראל, ובודאי עורר בימים ההם שמחה עצומה ששורשיה מתעוררים בכל שנה ושנה כ"בימים ההם בזמן הזה". עוד רבות הן הסיבות שמהותן מעוררות שמחה על האדם, ולהלן נפרט חלקן:

א. חודש אדר מסוגל לתשובה מאהבה

אמרו חז"ל במסכת שבת (פח, א): "ויתיצבו בתחתית ההר" – אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא, מכאן מודעא

רבא לאורייתא (שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה שקבלוה באונס, רש"י). אמר רבא, אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתיב (אסתר ט, כז) "קיימו וקבלו היהודים", קיימו מה שקבלו כבר. ופירש"י: הדור קבלוה בימי אחשורוש – מאהבת הנס. נמצינו למדים כי חודש אדר מסוגל לבחינת "תשובה מאהבה" – "קיימו – מה שקבלו כבר". לעומת חודש אלול והימים הנוראים שהם בחינת "תשובה מיראה", הרי חודש אדר מסוגל ביותר לבחינת תשובה מאהבה. ובתשובה מאהבה אמרו חז"ל (יומא פו, ב) "זדונות נעשות להם כזכויות". הנה היא ראש כל מעלה הגורמת שמחת הנפש העצומה לאיש הישראלי שזוכה לשוב בימים אלה בתשובה מאהבה בקבלת התורה מאהבה, וכתיב (תהלים יט, ח) "תורת ה' תמימה משיבת נפש".

ב. באחד באדר משמיעין על השקלים

עוד גורם רב משמעות להשפעת השמחה בחודש אדר, הוא בענין שקבעו חז"ל "באחד באדר משמיעין על השקלים", לחדש את הבאת הקרבנות לבית המקדש. דהנה בזמן שבית המקדש היה על מכוננו, היה אחד באדר הזמן להתחדשות בהקרבנות בהקרבנות בהבאת השקלים החדשים לבית המקדש.

וכידוע, כי בעבודת בית המקדש הייתה השמחה פורצת את כל גבולות החומר. וכפי שאנו משתוקקים ומצפים לדבר זה בתפילת מוסף לשלוש רגלים: "והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם", וכן אומרים: "והראנו בתקונה ושמחנו בבניינה", היינו כי עבודת בית המקדש הייתה מסוגלת ביותר לעורר מעלת השמחה על ראש בני ישראל.

ובזמן הזה שאין לנו בית המקדש בבניינו, הרי תפילה במקום קרבנות, ו"איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפילה", וההתחדשות בעבודת הלב, להתעורר ולהתלהב בתורה ובתפילה שעומדים במקום קרבנות "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה", סגולתה לעורר בלבבות בני ישראל את מעלת השמחה. וגם על כגון זה אמרו חז"ל "משנכנס אדר", שצריכה להיות עבודת הלב נכנסת בקרבו, וממילא תשפיע עליו "מרבין בשמחה", כפי שהיתה סגולת עבודת הקרבנות בבית המקדש לעורר שמחה שלימה ואמיתית.

ומכאן גם נגזר לשון חז"ל באחד באדר "משמיעין על השקלים, משמיעין דייקא ולא אמר מכריזין. כלומר, "שמיעה מלשון הבנה", וע"ד דכתיב (בראשית מב, כג):

"כי שומע יוסף" וברש"י (שם מא, טו): מבין לשונם. וכידוע אמרתו החריפה של הרבי מקוצק זצוק"ל: "וישמע יתרו", וכי רק יתרו שמע מכל אשר עשה ה' לישראל עמו. אלא יש שמיעה ויש שמיעה (ביידיש: "העריץ" – "דער העריץ"): כל העולם שמע ולא הפנים את הדברים, יתרו שמע והפנים בתוכו – "דער העריץ". הוא הדין כאן, באחד באדר משמיעין על השקלים, היינו על דרך משנכנס אדר, שצריך להכניס ולהפנים את הדברים בעומק לבו, כדי שיהיו משפיעים עליו את השמחה האמורה.

ובזה נבוא גם לכלל ביאור הענין שפרשת שקלים מארבע פרשיות נופל לעולם בפרשת משפטים: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א). שנתחבטו המפרשים בביאור תיבת "לפניהם". עיין ברש"י שפירש: לפניהם – "כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם": לפניהם – ולא לפני עובדי כוכבים. והרב בעל ה"תניא" פירש: (בספר "תורה אור") לפניהם – מלשון לפני ולפנים. ולדרכינו הכל עולה בקנה אחד, היינו שילמדו את המשפטים כשלחן ערוך על זה האופן שיחדרו המשפטים לתוכם לפני ולפנים, לתוך פנימיותם, ויזכו לקבוע את המשמעות הפנימית העמוקה של המשפטים בלבם פנימה.

ג. חודש אדר – מזל דגים

כמו כן, חודש אדר הוא "מזל דגים", שהוא ענין פריה ורביה, וע"ד שנתברכו אדה"ר וחודה (בראשית א, כח) "פרו ורבו ומלאו את הארץ וגו'", נתברכו הדגים (בראשית א, כב) "פרו ורבו ומלאו את המים וגו'". וכידוע מצדיקים שחודש זה מסוגל מאוד להיוושע בזרע קודש ברח"ה. ואין לך שמחה שלימה מקיום מצות "לא תוהו בראה לשבת יצרה" בפריה ורביה, כידוע (נדרים סד, ב) "מי שאין לו בן חשוב כמת שנאמר הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי". וכן כתיב (תהילים קיג, ט) "אם הבנים שמחה", וכן נקבע בנוסח ברכת הנישואין (כתובות ח, א): שוש תשיש ותגל העקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה.

זאת היא עבודת איש הישראלי בחודש אדר, "משנכנס אדר מרבין בשמחה", להכניס ולהפנים בקרבו את כל ענייני חודש אדר על כל סגולותיהן הרבות, כפי שחלקם נתבארו כאן מעלתם להביא לכלל שמחה. וממילא יעלה לבו על גדותיו, ותהא השמחה האמיתית והפנימית פורצת מאליה.

פורים – פנימיות הנפש

אחת בשנה, בשבת שלפני פורים, מקיים עם ישראל מצות עשה מן התורה, כאשר הוא מאזין בריכוז לקריאת "פרשת זכור" – "זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח" (דברים יז, יט). ויש להתבונן: ראשית, מהי הנחיצות והחשיבות להזכיר מאורע שאירע לפני כ-3000 שנה, וכי אח"כ לא היו מאורעות דרמטיים מזה כחורבן הבית ומסעי הצלב וכדומיהם, ועוד מצות עשה לזכור ולמחות, מה שלא מצאנו בשום אומה מאומות העולם על אף שהרשיעו רבות וטבחו בנו רבבות אלפי ישראל במשך ההיסטוריה היהודית. שנית, הן הבורא יתברך שמו הוא "קורא הדורות מראש", ידע שעמלק יטמע והתבולל בין אומות העולם ע"י סנחריב מלך אשור – ואין בידינו כל אפשרות ריאלית למחות את זיכרם, וא"כ לשם מה הזכרתם השלילית החוזרת על עצמה מידי שנה בשנה.

"אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (מגילה ז, ב). בפשוטם של דברים, חלה עלינו חובה להשתכר הלכה למעשה, (עיין בסדר היום שכתב שלרוב הפוסקים הדברים כפשוטם, ועיין שפ"א מגילה שם), ודבר זה נשגב מהדעת, היכן מצינו שיכרות אצל יהודים, השיכרות איפיינה לאורך הדורות את גויי העולם המתבוססים בקיאם בכל קרן זוית, וכיצד יצטוו היהודי להידמות להם ח"ו.

בתיקוני זוהר (תיקון כא) יום כיפורים – כפורים, היינו יום הכיפורים מתדמה לפורים, והדגיש בעל החידושי הרי"ם זצ"ל: והרי הקטן נתלה בגדול (תענית ז, א) א"כ פורים גבוה בגדלותו מיום כיפורים, היתכן.

נחתום את סדרת קושיותינו בפרשת ויקרא – פרשת הקרבנות, אדם שחטא בשוגג, ונעלם מידיעתו שעובר הוא עבירה, אחת דינו להביא קרבן חטאת לכפרה על מעשהו. אין חולק ופוצה פה לומר שמעשהו נובע ח"ו מרצון פנימי להמרות את פי קונו, ההיפך המוחלט, כל חייו מקיים הוא את מצוות הבורא בדיקדוק ובקפידה, וניזהר בקלה כבחמורה ואך במקרה הספציפי דנן נתעלמה ממנו הלכה וחטא בשגגה, מדוע נצרך הוא להביא קרבן חטאת על מעשה ללא כוונת מכוין. ולחידוד השאלה נדגיש: שלדעת חלק מהאחרונים על שגגת איסור דרבנן, אין צורך בכפרה כלל (נתיבות המשפט

חז"מ רל"ד – ג, ועיין עוד שערי יושר ש"א פ"י, שדי חמד מערכת האלף בכללים אות קח.

יהודי – בני בכורי ישראל

נפתח בדברים שכתב בספר פרקי מחשבה (עמ' מ'): "כאשר ניטול עבור עצמינו שעה של מנוחת נפש וישוב הדעת, וכל אדם ישאל את עצמו: מי אני, נוכח לדעת כי אנו מתקשים להגדיר מי אנחנו. התרגלנו לבטל את עצמינו לה' יתברך, לעבודתו, לקיום מצוותיו, ועשיית רצונו וללימוד תורתו. כתוצאה מגישה זו, אנחנו מזהים את עצמינו תמיד כחלק מגורם נוסף או כקשורים לפעולה כל שהיא, לדוגמא, מי אני, אני יהודי מאמין, יהודי מתפלל, אני לומד, אני אוהב, אני שונא אני מתנגד, אני בעד, אני מניח תפילין, אני לובש ציצית, אולם לא זו התשובה לשאלה מי אני, מי הוא האני "נטו", בלי פעולה, בלי השתייכות בלי תלות בגורם חיצוני, את זאת קשה לנו להגדיר".

אם נתמצת את התשובה בשורה אחת, נסיק שכל יהודי הוא יהלום יהודי בכתר המלכות של בורא העולם, בשבילו נוצרה הבריאה, חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם (משנה סנהדרין פ"ד, מ"ה). הקב"ה קורא לו בחיבה "בני בכורי ישראל" (שמות ה, כב) הרי הוא בן לקב"ה, ולא בן שיגרתו אלא "בני בכורי" עם אהבה מיוחדת ובלעדית, ולא אהבה סתמית אלא "אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך" (תהלים ב, ז), אהבה פורצת גבולות, אהבה חדשה המתגלית בעת רגעי הלידה הראשונים, אהבה הגולשת מחדרי הלב ומתעצמת בכל רגע נוסף שחולף.

ואם נפנה לרגע לרזי המחשבה, מיד נענה: "חלק אלוק ממעל", "עולם קטן".

ברם מה העובדות והידיעות הללו משפיעות עלי ומחייבות אותי, על כך במאמר שלפנינו.

דביקות בקונו – אמצעי ומטרה

כתב בספר דרך ה' (חלק א' / פ"ד אות ו'): "שורש כל ענין העבודה הוא, היות האדם פונה תמיד לבוראו, והוא שידע ויבין, שהוא לא נברא אלא להיות מתדבק בבוראו וכו' ויהיה מנהיג כל פעולותיו להשגת התכלית הזו ולא יטה ממנה".

כל תכלית הנרצה ממעשי המצוות ולימוד התורה, צריכה להיות אך ורק כדי להזדכך בפנימיות הלב ולהוות מקום להשראת השכינה ולהתדבקות בבורא, ולולא זאת החטינו את מטרתנו.

להמחשת הדברים, נפנה לדברי הגמ': (ע"ז יז, א) אמרו על ר' אלעזר בן דורדיא

שירד לתהום השיפלות והגיה משם בתשובה עילאית, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצאה נשמתו, יצאה בת קול ואמרה: ר' אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא, בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת. ותמהו המפרשים מדוע בכה רבי, היה לו לשמוח בטובתו של יהודי. תירץ ה"תורת חיים" מקוסוב (ת"ח ויקרא) שרבינו הקדוש בכה על שאינו "קומה שלימה" כלומר שאע"פ שנחל עוה"ב, אבל כשלעצמו לא זכה להתדבק בפנימיות נפשו בקב"ה, ונשאר במצבו הראשוני. הלמד מכאן, שאדם מסוגל למלא את סל זכויותיו במצוות ומעשים טובים, ולשקוד על דלתי התורה, ועדיין להישאר רחוק מהקב"ה, ולהחטיא את ייעודו בעולם הזה.

המלכת קוב"ה בכל שיעור קומת האדם

הציפיה מיהודי היא, שירגיש בכל אבריו שבן מלך הוא וכדברי הזוה"ק: (תיקוני זוהר קל, ב) "בעי בר נש לאמלוכי לקוב"ה על כל אבר ואבר דיליה". שלימות יהודי הוא שיחתים את בשרו בכל שיעור קומתו, הן במדותיו והשקפותיו, והן באבריו הפיזיים, בחותמת הקב"ה עד שמכח מצוותיו ותורתו הזדכך בפנימיותו, ויתעלה באהבת ה' וידבק בו ויהיה כלי ראוי להשרות בו את שכנינו יתברך. כמאמר הזוה"ק (א רטו, ב) "שכינתא שריא באתר שלים ולא באתר פגום" וזהו העבודה האמיתית שעל ידה נתדבק בקב"ה – העבודה הפנימית.

מידות שכליות לעומת מידות נפשיות

וביתר העמקה – האדם מורכב ממידות שכליות וממידות נפשיות, הקשורות אחת ברעותה ומשפיעות עליה. וכלשון התניא (פרק ג) "השכל כולל חכמה בינה ודעת. והמידות הן אהבת ה', ופחדו ויראתו, וגו' וחכמה בינה דעת נקראו "אימות" ומקור למידות, כי המידות הן תולדות חב"ד". כלומר, השכל בנפש נקרא "חכמה" היינו גרעין החשיבה ושורש התובנה, וכשמוציא אל הפועל את חכמתו ע"י שמתבונן בשיכלו להבין דבר לאשורו זהו "בינה", והם ה"אימות" המולידות אהבת ה' ויראתו, כי כשמתבונן בשכלו בגדלות ה' איך הוא ממלא כל עלמין, נולדת בלבו יראת הרוממות מגדולתו יתברך, ועל ידה מתעורר לבו לדבוק בו, בכלות הנפש ובתשוקה ללא גבולות בבחינת: "נכספה וגם כלתה נפשי" (תהלים פד, ג).

המחבר ומקשר בין התובנה השכלית להתעוררות הנפשית זהו מידת "דעת" – מלשון חיבור וקישור – "והאדם ידע את חוה אשתו" שעל ידי שמקשר בדעתו להתבונן ולחקור ברזי הבריאה, מוציא אל הפועל את תולדות החכמה והבינה, היינו אהבת

ויראת ה'. ולכן אם "דעה חסרת מה קנית, דעת קנית מה חסרת" (ויק"ר א, ו) כי ללא דעת, אין ערך ומטרה לחכמה והבינה, והרי הם ככלי שאין בו חפץ. וראה בדברי הרמח"ל ב"דרך עץ החיים" (ד"ה הגה) "ואם היתה הידיעה רחבה ועומדת על לב בני אדם לא היו חוטאים לעולם, ולא היה אפילו היצר קרוב עליהם ושולט עליהם כמו שאינו שולט במלאכים". ע"כ. כי כאשר הדעת פעילה הרי תוצאות המחשבה הם בלתי נמנעות, וזהו "דע את אלוקי אביך" ועי"ז "ועבדהו" (דה"י א כח, ט).

ומטעם זה "תלמיד חכם שאין בו דעת נבילה טובה הימנו" (ויק"ר א, טו) כי כל מטרת חכמתו – בחכמת התורה – והשכלתו זה רק למען ישריש בלבו אהבת ויראת ה', ולולא זאת הרי הוא כנבילה ואף פחות הימנה.

וזהו מטרת עמלק בעולם לעקור את בחינת דעת מכל יהודי ולכן הוא נקרא "דעת דקליפה" והיינו בניגוד לדעת שבקדושה, שמשמעותה הכרת הבורא כמ"ש דעת זה המכיר את בוראו (באר משה כי תצא עמ' שעה) ולכך התחילו במלחמתם נגד משה רבינו שהוא בחינת "דעת" (עץ חיים שער ח, פ"ד), וזהו שורש הרע בעולם (רס"י לילה אות לב).

והנה כל יהודי הוא "עולם קטן" (תנחומא פקודי ג) וקליפת עמלק משתוללת בקרבו לנתקו מהדעת, ולרחקו מהקב"ה, ותפקידו לזכור בכל עת ובכל זמן למחות את עמלק הרע הזה, ולחזק בקרבו את הדעת שעל ידה כוחות החכמה והבינה יעוררוהו לאהבת ויראת ה'.

ומלחמה זו מלחמה תמידית היא כל ימי חלדו עלי אדמות. עד שיושלם התיקון השלם, "ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים העמוקים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר (ישעיה יא, ט) כי מלאה הארץ "דעה" את ה' כמים לים מכסים (רמב"ם מלכים יב, ה)".

העצמת בחינת דעת – בעבודת הקרבנות

אחת הפרשיות הסתומות בתורה, היא פרשת הקרבנות, שנוגדת את הדעת הישרה – שמה צורך לבורא יתברך בשחיטת הבהמות והקרבתם ע"ג המזבח, ומהי התועלת החיונית במצוה זו, המשתרעת על פרשיות שלמות בתורה. (ושא עיניך ל"משך חכמה" – הקדמה לחומש ויקרא שהאריך טובא בביאור הענין). דעת הרמב"ם ב"מזרה נבוכים" (ג, מו) שמטרת הקרבת קורבנות זה רק כדי לשלול את מנהג הגויים לעבוד עבודה זרה, וז"ל: "בעבור שהמצריים והכשדים, אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם היו

עובדים לבקר ולצאן, כי המצרים עובדים מזל טלה, והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירים, ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם. בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינים לשם הנכבד, כדי שיודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבודה הוא אשר יקריבו לבורא, ובו יתכפרו העוונות, כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש, כי כל חולי וכל מדוה לא יתרפאו כי אם בהפכך". והאברבנאל בהקדמתו לספר ויקרא מוכיח כטעם הרמב"ם מדברי חז"ל (ויק"ר כב, ח).

אך הרמב"ן יצא כנגדו בטענות חזקות (ויקרא א, ט) וחותר את טענותיו במשפט: "וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שלילת עבודה זרה מדעת השוטים". ולדעתו טעם הקרבנות "כי בעבור שמעשי בני האדם נגמרים במחשבה בדיבור ובמעשה, צוה ה' כי כאשר יחטא יביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתודה בפיו כנגד הדיבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב האדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלוקיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכו'" וסיים הרמב"ן: "ואלה דברים מתקבלים מושכים את הלב כדברי אגדה".

ברם גם לשיטת הרמב"ן עדין לא עלתה ארוכה למכאובינו, כי טעמו מתיישב על הלב בקרבנות החוטא אך מה נענה בשאר קרבנות נדבה וקרבנות ציבור וכדומיהם.

גישה שלישית מצאנו בדברי המהר"ל (גבורות ה' פ' סט) "כל ענין הקרבנות – להורות כי השם יתברך יחיד בעולם ואפס זולתו, וגו', כי הקרבנות כמו שהם להורות על אחדותו, והכל שב אליו, שאין דבר נמצא זולת מחסדי ה', אבל באמיתת מציאותו הכל שב אליו, ואין כאן בריאה כלל, וזהו שלמותו יתברך שאין מציאות זולתו". לגישת המהר"ל מטרת הקרבנות כולם להורות שאין מלבדו, וכל הברואים והיצורים שבים אליו – בעשן הקרבנות שהם לריח ניחוח לפניו – וזהו ביטול הישות והתדבקות פנימית בו. יתכן שהרמב"ן והמהר"ל מתנבאים בשני סגנונות אך השורש הוא אחד. כל מטרת הקרבן זה לעורר את פנימיות הלב, ולחזק את "דעת" המקריב שידמה בנפשו, כאילו עקדו אותו על גבי המזבח. ומחשבה זו מבססת בקרבו את תחושת התבטלותו לבורא והרי הוא כאין וכאפס, – ובפרט בקרבנות החוטא שבדין הוא לקיים בו כל עבודות קודש אלו, – ומהתבוננות זו ישוב לצור מחצבתו ויתקן דרכו לטוב.

ולפי יסודות אלו הגדיר ב"מאור ושמש" את תפקיד הכהנים, בביאורו לפסוקי

התורה "ויקריבו בני אהרון וכו'" (ויקרא ט, ט-יג), ונעתיק כאן רק את הנצרך למאמרינו: "ומצינו בחיבורי קדש, כי כהני ה' בבא אדם לפניהם לכפר על נפשו ראו ראשונה להכניע לב החוטא עדי ישוב בכל לב טרם יקרבו הקרבן, ורמזו ללויים המדברים בשיר לעורר בקול נעים, עדי נשבר לב החוטא בקרבו, אז נרצה לו לכפר עליו". ע"כ.

ולאור הדברים בכללם יתבאר לנו בטוב טעם – מדוע החוטא בשגגה ללא רצון וכוונה שלילית מתחייב להביא קרבן – היות שמנותק הוא מבורא עולם ואינו חי עם בורא עולם בכל רמ"ח איבריו. מזלזל הוא בפעולותיו, מבצע אותם כדבר שבשיגרה, והתוצאה הבלתי נמנעת היא – שחוטא הוא בשגגה כי אם "דעתו" היתה בשלימותה, היה נזהר בכל תנועה ומעשה לבחון האם זה לרצון לפני ה' ולא היה מגיע לפחיתות זו. לכן דינו להקריב קרבן, ולדמות בדעתו כאילו קרב הוא בעצמותו על גבי המזבח, וממילא "דעתו" מתחזקת וקונה הוא יראת ואהבת ה' כראוי וכיאות, וממליך קוב"ה על כל איבריו וגידיו, ושוב לא יחטא לפניו אפי' בשגגה.

ומכלול דברינו מרומזים ב"שפת אמת" (ויקרא תרל"א): "אדם כי יקריב מכם – הפשוט ליתן מפנימיות כוחו ורצונו להשי"ת, בטל רצונך מפני רצונו, והוא בחינת קרבן, לקרב כל המעשים להשי"ת". ותן לחכם ויחכם.

ולפי זה יובן בהפלא מאמר הגמ' (ברכות לג, א): אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו. מפני שעיקר מטרת המקדש זה להקריב קרבנות שעל ידם יתעצם בשכל האדם "דעתו" וישפיעו עליו "חכמתו ובינתו" – אימות בנפש, לעורר לבבו לאהבה וליראה אותו, ולכך אם כבר רכש "דעת" הרי השלים בפרטיותו את בחינת "בית המקדש".

פורים – התגלות הארת השי"ת בפנימיות הלב

בפורים ישנם ארבע מצוות היום – המצוה הראשונה מהן היא קריאת מגילה, "מגילה" – היינו מלשון "מגלה", – גילוי הנעלם והנסתר. ננסה להרחיב בביאור ענין גילוי ההעלם.

בספר "קדושת לוי" (קדושת פורים, קדושה ה') כתב: "עתה נבאר בעזר אדון כל למה במגילה איננו מוזכר שום שם הוה"י, ושום שם משמות הקדושים בפירוש, רק בראשי תיבות ובסופי תיבות, כמוזכר בדברי האר"י ז"ל (פע"ח שער הפורים פ"ו) וכגון: י"בא ה'מלך ו'המן ה'יום ר"ת הוי"ה. וכל ז'ה איננו שו"ה ל"י – סופי תיבות הוי"ה. כי הנס היה בתוך

הטבעים, הנהגתו מכוסה, ולכן אין שום שם במגילה, כי בטבע הנהגותיו מכוסה, רק על ידי הנס דמרדכי ואסתר רואין שיש עילת כל העילות המנהיג עולמו ומרים תפארת ישראל ומשפיל ומכרית קרני רשעים, אבל אין רואין מלכותו כמו למעלה כמאמר המשורר (תהלים קג, יט) ה' בשמים הכין כסאו. ולכן כיון שע"י הנס ניכר שיש עילת כל העילות המנהיג עולמו בחסד וברחמים ובמשפט, לכן בראשי תיבות וסופי תיבות יש כמה שמות כמוזכר בדברי האר"י ז"ל, אפס כיון שאין רואין מלכותו לכן אין בו באיתגליא".

דהיינו, מגילת אסתר מרמזת לאדם על מצבו האישי, שנדמה לו כאילו מתנהג וחי הוא בדרכי הטבע, ללא משגיח ומנהיג, וכל אשר יחפוץ יעש. אך אם יתבונן היטב ויזכר פנימיות לבבו, יגלה את אדון כל עולמים המשגיח על כל מעשיו, ויש דין ויש דיין.

וממשיך בקדושת לוי (אות י) "ומעתה התלהב לב האדם בקראו המגילה, ויכוין בקראו ושומעו המגילה, שמעתה מקבל עול תורתו ומצוותיו כמאמר חכמינו ז"ל: (שבת פח, א) "קיימו מה שקבלו כבר", לכן יכין את עצמו, מה שחלף ועבר אין, ומעתה הוא מקבל עליו עול תורה ומצוותיו יתברך שמו. לכן אמרו בזה"ק יום כיפורים שהוא כפורים כלומר שהארת יום כיפורים הוא כ"פורים", עבור שביום כיפור מה שחלף ועבר אין, מעתה הוא מוטהר, וחושבנא מכאן ולהלאה כך בפורים. מה שחלף ועבר אין, ומעתה מקבלין עלינו עול תורה ומצוותיו יתברך שמו".

בפורים ניתנת לנו הזדמנות לגלות את בורא העולם בטבע, ולחזק ולהעצים את הקשר שבינינו לקב"ה. נקודה זו טמונה בעצם שמו ומהותו של יום זה "פורים" – על שם הפור, על ידי גורל – שלכאורה אין דבר טבעי ואקראי ממנו, שהרי לעולם יצא פתק אחד, וא"כ ניתן לכאורה ליטעון שאך ב"מקרה" השתרבב הפתק הזה. אולם כבר בתורה גילינו את יד ה' המסבבת ה'גורלות', בגורל הארץ, ובשני שעירי יום הכיפורים, ובגורל יהושע לגלות את המועל בחרם הלא הוא – עכן. מכל אלו רואים אנו כי ביטוי לפעולת הקב"ה בתוך הטבע – בתוך ה"מקרה" הוא ע"י הפור. וכאשר מתבוננים אנו בזאת בהשכל ודעת, הרי מגלים אנו את הקב"ה השוכן איתנו בכל עת ורגע, בתוך חיי הטבע ה"שיגרתיים" לכאורה.

ולכן שמחת פורים שונה מכל שמחות שאר המועדים, וכפי שביאר הגרי"ז ז"ל (עמק ברכה הל' פורים) שבכל המועדים השמחה היא עם השי"ת, "ושמחת בחגך" נגילה

ונשמחה בך", אך בפורים מצווים אנו לשמוח לשם שמחה בלי עוד תכלית (כאתרוג ומצה), ומשום שזהו כל ענין פורים – הודאה להקב"ה על הטבע, על החיים שלנו – בצילו חימדתי וישבתי – והביטוי לזה הוא השמחה.

ולכן נצטוינו לשמוח עד שיכרוך חושים, שאף כאשר אנו כביכול מנותקים מזה"דעת", ומגלים את פנימיות לבבנו בבחינת "נכנס יין יצא סוד", חשים אנו את הקב"ה השוכן איתנו ואוהב אותנו כבנו יחידו בעת לידתו.

ולכן גדול פורים מיום כיפורים, שאז מגלים אנו בלבינו פנימה את הקב"ה האוהב אותנו ללא סייגים והתנאות, גם בשעה שנטולים אנו מ"דעתינו" הצלולה.

ובעת שמגיעים אנו להכרה מוחלטת באמיתות הדברים, – בבחינת שושנת יעקב – בחינת אמת – "וחיים" אנו אותם, ממילא מקבלים אנו את התורה באהבה – "קיימו מה שקבלו כבר" ומתאחדים אנו מחדש עם "מלך חיים" ומכריתים את בחינת עמלק שבקרבינו הפוגם ב"דעתינו". וזה הביאור בעד דלא "ידע" בין ארור המן לברוך מרדכי – "שהמן שמזרע עמלק הוא, מכריתים אנו אותו מ"דעתנו" ומגלים אנו את "ברוך מרדכי" בעולם התחתון, – ברוך מלשון בריכה והשפעה, – היינו קוב"ה ושכינתיה, וצינורות השפע פתוחים – "וכל הפושט יד נותנים לו", ורק מתפקדינו להיות כלים ראויים לקבל השפע ולעבדו בפנימיות לבבינו וליחד שמו תמיד עד ש"ליבי ובשרי ירננו אל א-ל חי".

פורים נם במסגרת הטבע

ימי הפורים מתבטאים כנס בתוך גבולות הטבע, והוא העומד במרכזו של נס הפורים. בניגוד לניסי עשרת המכות, נס קריעת ים סוף, ונס חנוכה ושאר הניסים שאירעו לאבותינו, שהיה בהם שינוי מערכות הטבע. כל סדר השתלשלות מאורעות נס הפורים במשך תקופה ממושכת, נראה במבט שטחי כהתפתחות של נסיבות טבעיות אשר בחסדי ה' השתלבו זו בזו בצורה מוצלחת לטובת כלל ישראל ולישועתו.

ענין כתבוני לדורות

לכאורה סיפור הצלה מעין זה לא היה ראוי להזכר כנס גלוי וכזכרון לדורות. ועל כך היה חששה של אסתר, שבמשך הדורות יעומעם גודל הנס, ולא יזכר אלא כעוד תחנת דרך היסטורית בעלמא בדרכו רבת התהפוכות של העם היהודי. על כן הפצירה במרדכי ושלחה לחכמי ישראל (מגילה ז' ע"א) "כתבוני לדורות". דוקא משום שנס זה נסתר בתוך דרכי הטבע, יש לציינו כלימוד לדורות, לידע ולהודיע שאף הטבע נחשב לנס, ויד ה' היא המכוונת אותו. וכדברי הרמב"ן המפורסמים בסוף פרשת בא (שמות יג, טז): "מן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה. שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים ובין ביחיד". עכ"ל.

מגילת אסתר – מלשון הסתר

ויש למצוא רמז וסמך על זה מעצם שמה של מגילת אסתר. שאסתר הוא מלשון הסתרה, וכדברי הגמרא (חולין קלט, ב): אסתר מן התורה מנין – "ואנכי הסתר אסתיר" (דברים לא, יח). ומגילה היא מלשון גילוי. וזו מטרת כתיבת מגילה זו לדורות, לגלות את הנסתר, להכיר את יד ה' הנסתרת בתוך מהלך הטבע שכל כולו תופעה ניסית. וקרובים הדברים למה שכתב המאור ושמש (רמזי פורים בד"ה וזה רמזו), "וזה רמזו "הקורא את המגילה למפרע לא יצא", פירש בו ה"אור המאיר", שאם קורא את המגילה כדרך סיפורי מעשיות שאז למפרע נעשו נסים, ואינו מעלה על לבו אשר השי"ת עושה לנו נסים ונפלאות בכל דור ודור בזכות הקריאה, לא יצא".

בזאת נזכה להבין מאמר חז"ל (מדרש משלי ט, ב) "כל המועדות בטלים לעתיד

לבוא חוץ מפורים". התקשו רבים בהבנת מאמר זה. אך מה מאירים הדברים על פי האמור, שהרי הימים הטובים הם הימים אשר תפקידם להאיר את חשכת החולין, ובימים אלו זוכים אנו להארה מיוחדת החורגת מהסדר הטבעי של היום יום, כדי לעורר בנו את האמונה ביד ה' השולטת בעולם והמכוונת את דרכיו. אך לעתיד לבוא, לכשיבוא העולם אל גמר תיקונו ותמלא הארץ דעה את ה', יתגלה אור ה' בכל הבריאה כולה, ותבטל החלוקה המלאכותית שבין הטבעי לעל טבעי. על כן לא יהיה יותר צורך בימים מיוחדים שיזכירו לנו את מציאות הבורא בעולם, שהרי הטבע כולו יעיד על כך. מה שאין כן חג הפורים, שבו בא לידי ביטוי עובדת היות אף הטבע עצמו התגלות אלקית, הוא אשר ישאר נצחי אף לעתיד לבוא. ואדרבה, הרעיון הגלום בנס זה יתחזק אז יותר, ויהפוך לנחלת כל הבריאה כולה ביתר שאת וביתר עוז.

מעין זה כתב השפת אמת (שמות – פורים, תרס"ב) בביאור המדרש הנ"ל, וזה לשונו: "איתא כל המועדים בטלים לעתיד לבוא, ופורים לא יתבטל. כי כל המועדות הם למעלה מהזמן. לכן הזמן נשתנה כפי קביעות המועדות. שביציאת מצרים נתן הקב"ה הזמן ברשות ישראל. כמ"ש (שמות יב, ב) "החודש הזה לכם", ואפיק להו מחיובא דכוכבי ומזלי, כמ"ש בזוה"ק. אבל בפורים נעשה הנס תוך הזמן בעצמו. כמ"ש (אסתר ט, כב) "והחודש אשר נהפך להם". והוא מעין מה שיהיה לעתיד, "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'" (צפניה ג, ט). ולכן "רבים מעמי הארץ מתיהדים" (אסתר ח, יז).

הדר קבלוה בימי אחשוורוש – קבלת תורה שבע"פ

במגילת אסתר נכתב (ח טז): "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר". ודרשו חז"ל (מגילה טז, ב): "אורה זו תורה". פסוק זה רומז גם אל דרשת חז"ל בסוגית "מתן תורה" (שבת פח, א): "ויתיצבו בתחתית ההר" – אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא, מכאן מודעא רבא לאורייתא (שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה שקבלוה באונס, רש"י). **אמר רבא, אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשוורוש.** דכתיב (אסתר ט, כז) "קיימו וקבלו היהודים", קיימו מה שקבלו כבר. וברש"י הדר קבלוה – מאהבת הנס שנעשה להם.

וביאור הענין נמצא ב"שפת אמת" (פורים תרס"א, והועתק בליקוטי יהודה על מגילת אסתר על הפסוק: ליהודים היתה אורה), וז"ל ק: "ליהודים היתה אורה – זו תורה, הגם שכבר קבלנו את התורה, אבל צריכין להיות דבוקים בתורה. ועל זה אמרו חכמים (אבות פ"ו מ"ח): בארבעים ושמונה דברים התורה נקנית בהם, שעל ידי הדברים הללו מתחברים אל התורה. זש"כ: "היתה" אורה, הויה וקנין כו', זה הדביקות אל התורה שנקראת טוב, והקב"ה טוב ומטיב, פירשנו במקום אחר, שמלבד שנתן לנו התורה שהיא לקח טוב, אבל במתן תורה הדביק אותנו להיות בעצם תורה, כמ"ש: "וחיי עולם נטע בתוכינו" ועשה אותנו טובים, וזה חלק התורה שבעל-פה, שהוא בנפשות בני ישראל בעצם, אך עוונותינו היו מבדילים, "ובפורים החזירנו למוטב להיות דבוקים בתורה", וז"ש: "הדר קבלוה בימי אחשוורוש", פרש"י ז"ל: מאהבת הנס, פירוש, על ידי הנס נתעורר האהבה שיש בלבבות בני ישראל אל התורה" וכו'.

הדור קבלוה – תורה שבע"פ

והנה תמהו שם התוספות, הרי הקדימו כבר נעשה לנשמע, ואיך יתכן לומר שכל קבלת התורה היתה בכפיה, ותירצו שהיה צריך לכפותם כדי שלא יחזרו בהם למראה האש הגדולה שיצאה נשמתן מחמתה.

אך ידוע ממדרש תנחומא (נח סימן ג), שאכן את התורה שבכתב קבלו מרצונם,

ולא היתה הכפייה אלא על התורה שבע"פ. וז"ל המדרש: "ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, שנאמר: "ויתייצבו בתחתית ההר", ואמר רב דימי בר חמא, אמר להם הקב"ה לישראל, אם מקבלים אתם את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה, ענו כולם ואמרו: "נעשה ונשמע", מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט, אלא אמר להם על התורה שבעל פה שיש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו, שנאמר (דברים ה, ה): "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", ומנין אתה למד שאין אהבה זו אלא לשם תלמוד וכו', ללמדך שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל-פה, לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ויש מבלה ומנבל עצמו עליה לפיכך מתן שכרה לעוה"ב וכו'.

ועם זה באנו גם אל ביאור הלשון "ליהודים היתה אורה" בלשון נקבה, וכדברי ה"שפת אמת". כי את התורה שבכתב קיבלו עם ישראל בעת קבלת התורה, ועל זה נאמר: "תורה אור", ואילו הפסוק: "ליהודים היתה אורה" הרומז אל קבלת התורה שהייתה בימי אחשורוש שהיא התורה שבעל-פה, תורה שבעל-פה אין לה גבול וקץ, לפי שהיא גדילה ומתרחבת על ידי מקבליה – אלו לומדיה שבכל הדורות. נמצא אפוא שעיקר קבלת התורה שבימי אחשורוש הייתה על תורה שבע"פ.

יש להבין את ההקשר שבין נס פורים לבין קבלת תורה שבע"פ. ולא נאריך כאן בדברים, וכבר הארכנו בזה בספרנו "באר הפרשה", בפרשת יתרו (עמ' עה).

ונוסיף כאן עפ"י דברי הבית הלוי בפרשת יתרו: "ועיקר תושבע"פ הוא הכללים והמידות שהתורה נדרשת בהן, וע"י הכללים והמידות מתפרשת התורה שבכתב, ונתחדש בה חידושי דינים ופרטים לאין סוף, וארוכה מארץ מידה. והתורה ניתנה לישראל שיהיו הם דורשים אותה, וכפי שהם מסכימים ע"פ הכללים כן הוא האמת, וכמו שאמרו בבבא מציעא (נט, א) "לא בשמים היא", רק היא כמו שמסכימים ב"ד שבזה העולם, וכו'. וזהו שאומרים "מתן תורתנו", ולא "מתן תורה", דתורתנו הפירוש שנעשית שלנו, והיא התורה שבע"פ והדרשות שנקראות על שם ישראל". עכ"ל.

חזרו בהם בראותם האש הגדולה

בזה יש להבין את סיבת רתיעתם של ישראל דוקא מהתורה שבע"פ. משום שסברו כי התורה היא דבר שמימימי, ולא סבלה דעתם את האפשרות שהם ייעשו בעלים על התורה, והיא תימטר בידם לדורשה ולפרשה כראות עיניהם. על זה נסובה גם טענת המלאכים "מה אנוש כי תפקדנו", כמבואר שם באריכות דבריו. על כן הוצרכה כפיית ההר עליהם כגיגית, כדי שיסכימו לענין קבלה זו.

חיבור תורה שבע"פ לנס פורים

מעתה מובנת היטב המשמעות של חיבור התורה שבעל פה עם מהותו הכללית של נס הפורים. על ידי נס זה חדרה ההכרה ללבם של ישראל שאין אור התורה מוגבל רק לרוחני בלבד, אלא האלוקות שורה בכל מציאות הטבע והבריאה כולה [כפי שנתבאר כן בהרחבה במאמר הקודם], והתורה לא בשמים היא. ממילא על ידי כך כבר היו מוכנים לקבל מאהבה ומרצון את רעיון התורה שבע"פ, שמסורה היא לישראל להיות שלהם בקנין גמור. לא ניתנה להם התורה כלימוד ומדע העומד בפני עצמו, אלא חקוקה היא על לוח לבם, ונהפכה לעצם מעצמותם.

הן הן הדברים ב"קדושת לוי"

חיזוק לדברים אלו נמצא בדברי ה"קדושת לוי" (בדרוש לפורים): ידוע ליודעי חן, דהתורה שבכתב נקראת שמים, וזהו שכתוב (דברים ה, לו) "מן השמים השמייעך את קולו", ותורה שבעל פה נקרא ארץ, וזה שאמר "ועל הארץ הראך". רמזו שנתן לישראל תורה שבכתב ותורה שבעל פה. וזה רמזו רבותינו זכרונם לברכה במגילה (יא, א), "ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו" (תהלים צח, א) – אימתי ראו כו', בימי מרדכי ואסתר. רצה לומר, אימתי ראו שהישועה תהיה על קבלת התורה שבעל פה באהבה שהיא חיות כל אפסי ארץ דנקראת "ארץ", דחיות ארץ מתורה שבעל פה, בימי מרדכי ואסתר, אז היתה קבלת תורה שבעל פה מאהבה, עכתדה"ק, ודפח"ח.

הקורא את המגילה למפרע ובכל לשון לא יצא

תנן (מגילה י"ז ע"א): הקורא את המגילה למפרע לא יצא וכו' קראה תרגום ובכל לשון לא יצא. בספרי חסידות מבארים, עיין "מאור ושמש" (רמזי פורים בד"ה וזה רמזו): "וזה רמזו "הקורא את המגילה למפרע לא יצא", פירש בו ה"אור המאיר", שאם קורא את המגילה כדרך סיפורי מעשיות שאז למפרע נעשו נסים, ואינו מעלה על לבו אשר השי"ת עושה לנו נסים ונפלאות בכל דור ודור בזכות הקריאה, לא יצא". והיינו כי בכל שנה ושנה, כבימים ההם גם בזמן הזה, מתעוררים אורות נס חג הפורים ומשפיעים על איש ישראלי.

השונה שמועה בלשון רבו הרי זה משובח

ובעומק יותר יוארו באור יקרות דברי התנא "הקורא למפרע ובכל לשון לא יצא", כי הנה הרבו חז"ל לדבר בשבח השונה את השמועה בלשון רבו. כמו ששנינו במסכת ברכות (ג, ב) "אמר רבי זירא, נקוט דרבי חייא בר אבא בידך, דדייק וגמר שמעתא מפומא דמרה שפיר, כרחבא דפומבדיתא. דאמר רחבא אמר רבי יהודה, הר הבית סטיו כפול היה, והיה סטיו לפניו מסטיו". ופירש רש"י, "היה מדקדק בלשון רבו, ואומר סטיו כפול היה, ואף על פי שבלשון משנה קורוהו אצטבא". וכן במסכת שבת (טו, א) "הלל אומר, מלא היין מים שאובים פוסלים את המקוה, שחייב אדם לומר בלשון רבו". ופירש רש"י, "כלומר, היין אינו לשון משנה, אלא לשון תורה. אלא כך שמעה מפי שמעיה ואבטליון". הרי שיש על האדם לאחוז בלשון רבו אף בדברים הנראים שוליים לכאורה, כהבדלי סגנון בעלמא שאין להם השלכה על התוכן הפנימי של הדברים.

היה מקום לומר בסיבת ההדגש לדייק בלשון רבו, שלעולם אין לדעת מה הביא את רבו לתפוס לשון כזו או אחרת, ושמה בכוונה מיוחדת בחר דוקא בסגנון זה. אולם מדברי הרמב"ם מוכח שלא משום כן הוא, שכתב בפירוש המשניות (עדיות פרק א, משנה ג): "שמעיה ואבטליון הם רבותיהם של שמאי והלל, כמו שמבואר באבות. והיו גרים, ונשאר בשפתם לעגי שפת העובדי כוכבים. והיו אומרים "אין" במקום "היין". והלל היה אומר כן, "מלא אין", כמו ששמע מהם. והוא מה שאמרו רבותינו ז"ל, "חייב

אדם לומר בלשון רבו. ויש מי שקורא "מלא הן" "מלא הין", ואומר שהשינוי כאילו הוא בין הן להין. והקריאה הראשונה הוא שלמדתי מאבא מורי ז"ל, שלמד מפי רבו, ורבו מפי רבו ז"ל. ע"כ. הרי שאף אם סיבת שימוש הרב בביטוי מסוים מקורה בעליל בשיבוש הנובע ממוגבלות לשונו, וקושי בהגייה הנכונה של האותיות, בכל זאת חייב אדם לדבר בלשון רבו. והוא חידוש עצום, וכבר התפלל על כך הגר"א, והובאו דבריו במהר"ץ חיות (שבת שם).

האומר בלשון רבו מתנוצץ בו שכל של רבו

מדברי הקדושת לוי (פורים קדושה ראשונה) נובל לעמוד קמעא על סוד הדברים. שכתב שם, "מצינו בדברי חכמינו ז"ל חייב אדם לומר בלשון רבו, כמו שאיתא במסכת עדיות, ומובא במסכת שבת (טו, א). כי האומר בלשון עצמו, אינו מתנוצץ בו רק שכל עצמו. והאומר בלשון רבו, אזי האדם האומר, מתנוצץ בו שכל של רבו". הרי שמתוך דביקותו בלשון רבו אף שבעיקרה אינה אלא ביטוי חיצוני בלבד, על ידי כך הוא בא לדביקות בשכל הפנימי שבדברי רבו. וזוכה להשראת החכמה מעבר למה שיוכל להשיג בכח שכלו הוא. מה שאין כן אם שונה את דברי רבו בשפתו שלו, אף את החכמה הפנימית שבדברים לא ישיג אלא בגבולות שכלו ותו לא.

ועל פי רעיון זה הפליא לבאר, מדוע הקורא את המגילה למפרע, והקוראה בכל לשון, לא יצא. והרי עיקר עניינה הוא בפרסומי ניסא, ואם כן מאי נפקא מינה איך יקראנה, ובלבד שיתפרסם הנס. לכך הקדים כי סיפור מגילת אסתר הוא צירוף מיוחד שבו מאירים אורות התורה בתוך עולם הטבע. על כן צריך לקרותה דוקא בסדר ובלשון שקבעו מרדכי ואסתר, כי רק באופן זה יתנוצץ שכלם בלב הקורא. יעויין שם עוד באריכות דבריו, שהוסיף כי אף שדוקא בקריאת המגילה ענין זה הוא לעיכובא, מכל מקום בכל התורה מצוה מן המובחר ללמוד בלשון משה רבינו ע"ה, או בלשון התנאים, כדי שישרה על הלומד השכל היותר גבוה שלהם.

מחשבות המן פעלו את הישועה

איתא במדרש (משלי יט, כא) עה"פ "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום", רבות מחשבות בלב איש – זה המן הרשע, שהיה מחשב בלבו ואומר, למחר אני משכים ואומר למלך מעשיו של מרדכי, והוא משלימו לידי. והוא לא היה יודע שמחשבתו של מקום קודמת לשלו, דכתיב "ועצת ה' היא תקום". דבר אחר, "רבות מחשבות בלב איש" – זה פרעה, שהיה מתייעץ ואומר, הריני הורג כל זכר של ישראל, שלא ירבו ויעמדו עלי, שנאמר (שמות א, כב) "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, וכל הבת תחיון". ויש להבין, למה תפס המדרש דוקא את מחשבות המן ופרעה כדוגמה לכח עצת ה' המפרה את מחשבות אויביהם של ישראל. והלא בכל דור ודור עמדו עלינו מלכים ורודנים לכולותנו והקב"ה מצילנו מידם בדרך זו, ומה הייחוד בהמן ובפרעה.

ממחשבות האדם נצמח קיום עצת ה'

השם משמואל (תצוה תרע"ב) מאיר את עינינו בענין זה בדרכו הנפלאה, וזה לשונו: "והוא כעין מאמר הרבי ר"ב זצלה"ה מפרשיסחא בפסוק "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום". שמה שעצת ה' מתקיימת נגד מחשבות האדם, אין זה רבותא. אלא מה שממחשבות האדם עצמן מהן נצמח קיום עצת ה', ומחשבות האדם הן סיבה שתתקיים עצת ה' היא הרבותא. כי איתא בכתבי האר"י ז"ל, שהמן וסיעתו הרשעים הרגישו שבנין בית שני ממשמש ובא. לכן חשבו מחשבות להפר זאת. אך הנה ידוע, שקודם בנין בית ה' בכל פעם, צריכה להיות מחיית עמלק מקודם, וכבר דיברנו מזה. אבל בעוד ישראל בגלות בלי מלך המאחד, בלתי אפשר להתגבר על עמלק. וא"כ היה דבר החוצץ לבנין בית שני. אך ע"י מחשבות המן להפר הבנין, והתחכם לגזור גזירה כזו, דבר זה עצמו היה סיבה שיתאחדו ויתגברו על עמלק, ויבנה הבית.

וכנראה שזה יהיה גם לעתיד במהרה בימינו, אם ח"ו לא תגיע זכותם של ישראל מצד עצמם. כי אז יקום כענין מה שאמרו ז"ל (סנהדרין צו, ב), שהקדוש ברוך הוא יעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן, עד שישראל ישובו בכל לבם. ועי"ז יתאחדו

ויתגברו על עמלק, ויבנה הבית השלישי, ומה שהיה הוא שיהיה". עכ"ל.

כוונת המן להפר בנין הבית היא הסיבה לבנין הבית

ובמקום אחר (תצוה תרע"ז) הוסיף: "במדרש (שמות רבה פרשה לג), כיון שבא הרשע עם הממון, אמר לו המלך, הכסף נתון לך. אמר הקב"ה, כך אתם מוכרים שלי על שלי, שנאמר (ויקרא כה, נה) "כי לי בני ישראל עבדים", וכתוב (חגי ב, ח) "לי הכסף ולי הזהב". חייך, מה שאמרת הכסף נתון לך, כך ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן. משמע מדהביא מקרא זה, שזה היה סיבה מהשמים שיחזיר לו הכסף, למען יבוא אח"כ לידי אסתר. דאם היה בא לאוצר המלך, לא היה בא ליד אסתר לעולם. ואיתא במדרשים, שהפרישו מרדכי ואסתר את רכוש המן לבנין בית שני. והנה איתא בכתבי האר"י ז"ל, שהמן היתה כל כוונתו להפר בנין הבית, וזה עצמו היה סיבה לבנין הבית. ואתא כי הא שפירש הרה"ק הר"ב מפרשיסחא זצלה"ה בפסוק "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום", שהפירוש הוא, דמחשבות אלו עצמן נסתעף קיום עצת ה'. דבלא"ה אין זה רבותא שהשי"ת גובר על מחשבות בני איש". עכ"ל. הרי שמחשבות הרשע הם הגורמות את קיום עצת ה' ומסבבות אותה. ודוקא עצת המן הרשע להשבית את בנין בית המקדש, היא זו שהכשירה את בנינו.

פרעה בגזרותיו זירז את הגאולה

הדברים נכונים גם לגבי עצת פרעה. כי כידוע בשם ספה"ק בעל ה"חידושי הרי"ם" והרבי רבי בונם מפרשיסחא זי"ע: מה שעייב את גאולת מצרים, היתה עובדת הסתגלותם של בני ישראל לגלות זו. תנאי קודם לגאולתם היה שתקע נפשם מטומאת מצרים ותשאף להשתחרר מכבלי גלותם. הוא מה שנאמר (שמות ו, ו) "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", שלא יוכלו לסבול יותר את הגלות, ועל ידי כך תבוא גאולתם. פרעה בגזירותיו הקשות שימש כזרז לענין זה, ומחמת רשעותו שהכביד עליהם את העבודה בחומר ובלבנים, הגיעו בני ישראל להכרה בחשכת הגלות. נמצא כי בזכות מחשבות הרשע של פרעה התקיימה עצת ה' לגאול אותם ממצרים.

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק

אגב, לפי זה יתכן, מהו הניצוץ האלוקי המחיה את הרשעים אשר כל מגמתם בכל עת וחפץ לעמוד ולהרשיע כנגד אלקים ואדם. אלא כי כמו שבמחשבות הפרטיות

של האדם, שכל המחשבות מתקדשות על ידי עצת ה', כן הוא אף במחשבת הרשעים. על ידי שהם מהווים גורם לקיום רצון ה', אף הם זוכים לתיקון מה ומתחברים לקדושה. וזהו שאמרו חז"ל (גיטין נז, ב) "מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק". ובזכות מה זכה המן שכל כולו היה רשע וזדון לישראל שמבני בניו למדו תורה בבני ברק. הנה מה שבמעשיו להרשיע גרם קיום רצון ה' להושיע את ישראל וככל הנ"ל, מכאן הייתה כל חיותו להתחבר לקדושה וזכה שמבני בניו למדו תורה.

מייחייב איניש לבסומי בפוריא – גדרו שתיית יין ביהדות

“מייחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי”.
ראוי ביותר לבאר מצוה זו שאין בדומה לה, ציווי שיביא האדם את עצמו לבחינה כזו של מסירת הדעת, שלא יידע להבחין בין ארור לברוך. ומעניין לעניין יש כאן המקום לבאר את גדרו שתיית היין בדרך הישראלית עפ”י התוה”ק, שלא כאומות העולם שמשמשות בשתיית היין למלאות תאוותם הגשמית.

שתיית יין – מיעוטו יפה ורובו מגונה

שלמה המלך כתב בספר משלי (כ, א): “לץ היין הומה שכר וכל שוגה בו לא יחכם”. על פי פשוטו של מקרא, דיבר כאן שלמה בגנות שתיית היין. אף שכל תאוה מתאוות העולם הזה מדיחה את האדם מדרך התורה, הודגש במיוחד ענין היין בכמה מקומות כגורם לאיבוד החכמה ושיקול הדעת, ובהמשכה לליצנות המביאה להדרדרות מוסרית בכל התחומים.

כמה וכמה הן רעות היין המוזכרות בפסוק הנ”ל, ונמנו בדברי רבינו יונה הבאים: “בא עתה להודיע אחת מן הסיבות המולידות באיש את מידת הליצנות, כדי שיזהר האדם מן הסיבה ההיא, אחרי שהיא סיבה לדבר הרע הזה. ואמר כי איש היין הוא לץ, כי תולדת היין היא לפרוק עול הלב, והליצנות היא פריקת העול. על כן נמשך אחר היין לפרוק העול מעל לבבו, וישלח לשונו לכל אוות נפשו, ולדברי שחקו ולעג וקלס. וכתוב (ישעיה כח, כב) “ועתה אל תלוצצו פן יחזקו מוסריכם”, והיא מידה כנגד מידה, לפי שהמתלוצץ פורק עול ומנתק מוסרות. “הומה שכר” – שלשה דברים הזכיר במידת איש היין והשכר. כי גם בעת שלא יתלוצץ על בני אדם, הוא הומה ובעל דברים, וכל המרבה בדברים מביא חטא. וגם לא יצלח בחכמה, כי היין ישחית הדעת. על כן כל שוגה לשתות יין תמיד שלא במשפט ומידה לא יחכם”. עכ”ל.

שלשה נזקי היין: הליצנות, ריבוי הדברים, והשחתת הדעת, אמורים בדרך כלל בשתייה מופרזת שלא במידה המביאה לידי שכרות. אך בשתייתו במידה אין בו גנאי, ואדרבה במקומות רבים הוזכר לשבח. מלבד מעלתו בעצם השמחה שהוא מביא, שהיא כידוע יסוד חשוב בעבודת ה', כאמור “עבדו את ה' בשמחה” (תהלים ק, ב),

מצאנו בו שהוא גם מחכים את לב האדם. שכן שנינו במסכת בבא בתרא (יב, א), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הרגיל ביין, אפילו לבו אטום כבתולה יין מפקחו, שנאמר (זכריה ט, יז) "ותירוש ינובב בתולות". והיינו הך הוא, העצבות מבלבלת את מחשבת האדם ומעכבת את החכמה, ועל כן היין המשפיע שמחה ממילא מכשיר את הלב לחכמה. נמצא כי במיעוטו הוא מחכים, וברובו הוא מטפש. וכן כתב שם היד רמ"ה, "והני מילי היכא דשתי פורתא, אבל היכא דשתי טפי כל שכן דמטפש. הרי הוא אומר "לץ היין הומה שכר, כל שוגה בו לא יחכם".

וכבר האריך בזה בספר ארחות צדיקים (שער תשיעי), וזה לשונו: "אמנם שתית היין טוב מאד בזמן שהשתיה כדת, על מנהג המשכילים. כדרך שאמר שלמה (משלי לא, ו-ז) "תנו שכר לאובד, ויין למרי נפש. ישתה וישכח רישו, ועמלו לא יזכר עוד". ועוד נאמר על היין, "המשמח אלקים ואנשים" (שופטים ט, יג). וכתוב (תהלים קד, טו) "ויין ישמח לבב אנוש". גם אמר הכתוב (שיר השירים א, ב) "כי טובים דודיך מיין", ונאמר (שם ז, י) "וחכך כיון הטוב". מכל אלה נדע שבח היין, כשהוא כמשפט החכמים והשותים כשיעור, שיגבר השכל על היין ולא יגבר היין על השכל, והשותים בזמן הקבוע עם אוהבים ורעים ועם חסידים וצדיקים, ולא עם ערטילאים וריקים. כי היין יוסיף חכמת עמוקים, ועץ החיים למחזיקים בה. ועוד, היין יוסיף חכמת המשכיל ויכפיל שטות האויל, ויחדש אהבת אוהב ויעורר איבת האויב, ויפתח יד הנדיב ויחזק לב הכילי. וזאת מדת שותה יין, ישים היין רפואה לדאגתו, ויתחזק בתורה ללמודה בשמחה. כי כל זמן שאדם שרוי בצער לא יוכל ללמוד. וגם בית דין המצטערים לא יוכלו לברר הדין בין כשר לטריפה, בין היתר לאיסור. גם הצער מבטל כוונת הלב בתפלה. גם כשאדם שרוי בצער, מי שמדבר אליו או מי שמבקש ממנו לעשות עמו חסד, אין לו כח לעשות בקשתו, וכתוב (ישעיה מט, ח) "בעת רצון עניתיך". לכן על דרך זה יכון המשכיל לשתות יין. ויזהר שלא ירבה בשתיה, שיצטרך לבטל מלאכתו ועסקיו. ועל הכל ישתמר מלשתות כל כך, עד שיבטל מתורתו ומתפלתו, או עד שירבה שחוק וקלות ראש". עכ"ל.

מי שלבו טוב עליו – אף מיעוט היין קשה לו

גם בהלכה באה לידי ביטוי מעלת היין וחשיבותו. משום שהשתנה למעליותא מצורת בריאתו הטבעית בעודו בענב, נתקנה לו ברכה לעצמו. כן דרשו חז"ל מהפסוק הנ"ל, שאין אומרים שירה במקדש אלא על היין. כן מקיימים אנו בשתייתו מצות

שמחה ברגלים אף בזמן הזה. עם כל זה, אף מיעוט שתייתו אינה מעלה אצל כל אדם. להלן (לא, ה) אומר שלמה, "תנו שכר לאובד, ויין למרי נפש. ישתה וישכח רישו, ועמלו לא יזכר עוד". לא נועד היין אלא למי שנפשו מרה עליו, ולא יוכל לבוא לידי שמחה אלא באמצעות השתיה המשכחת ממנו את צערו. ברם מי שליבו לשמים וכל חפצו הוא בתורה ועבודה, אין הוא נזקק ליין שישמחו. עליו קורא שלמה (שם ה), "אל למלכים למואל, אל למלכים שתו יין, ולרוזנים אי שכר". פירש רש"י, המלכים למו א-ל, שהם שייכים לקב"ה, אל להם לשתות יין. וכן מבואר במסכת סנהדרין (ע, ב) "ולרוזנים אי שכר" – מי שכל רזי עולם גלויים לפניו, (וכי) ישתה יין וישתכר. אף שפשוטו של מקרא הוא במלכים, כבר אמרו חז"ל "מאן מלכי רבנן". ואכן כן הוא, שתיי יין אסורים להורות בדברי תורה, כשם שאסורים בעבודת המקדש.

איסור זה נוהג אף בשיעור מועט של רביעית, שאין בו משום שכרות. ויש להבין, מדוע אכן נאסרו בו, הלא אדרבה, מעלה יש בו, שמשמח את הלב, ואין החכמה שורה אלא מתוך שמחה. בספר יערות דבש (חלק שני, הרוש ב) כתב בביאור הענין: "כי ידוע כי יין המטיב לבב, הוא למי שלבו רע מדאגות וצער ועצבון, שאם ישתה יין ישכח צערו, כאמרם (עירובין סה, א) "לא נברא יין אלא לנחם אבלים", ו"תנו שכר לאובד ויין למרי נפש". אבל מי שלבבו בלאו הכי טוב, ואין לו שום צער ודאגה, אין היין מטיב לבב. אדרבה מוסיף חום ושמחה, עד שידמה למבושם ושיכור קצת. כי כל מה שיוצא מגדר הממוצע, הוא בלתי נאות. ולכך מי שטוב לבו, וישתה יין שמרבה שמחה, הרי יוצא מגדר הממוצע". עכ"ל.

לגדולי ישראל אין ראוי לשתות יין כלל

על פי דרך החסידות התבאר טעם איסור היין בכהנים ובמורי הוראה לרבים בדרך נוספת. אמצעי זה של שתיה כדי לשמח את הלב אינו נוהג אלא בכלל העם. אבל הגדולים אשר בארץ מנהיגי הציבור אשר תפקידם הוא להורות את דבר ה' לעם, ולעבוד בשליחותו לפני ה', מהם נדרשת שמחת לב פנימית אשר מקורה טהור מכוח אהבת ה' ויראתו הבווערת בקרבם, שאין כמותה המסוגל למלא את הלב בשמחה עילאית, כמבואר באריכות במאמרנו בכמה מקומות. כן תורת ה' אשר יהגה בה היא מקור שמחתם, כנאמר (תהלים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב". לאלו לא ראוייה השמחה המלאכותית הנולדת משתית היין. יתירה מכך, סגולת השמחה שביין היא על ידי שמשכח הוא מן האדם את מצבו השפל הגורם לו למרירות נפש. אך העובר ה'

באמת, אינו זקוק לטשטוש המציאות כדי לשמוח. אדרבה המציאות כמות שהיא ממלאה בשמחה, בהרגישו בה את קרבת האלקים בכל אשר יפנה.

נדב ואביהוא נכנסו שתויי יין

הרב שלמה יוסף זיין בספרו לתורה ולמועדים (פרשת שמני) היטיב לבאר את פשר חטא נדב ואביהוא על פי הרעיון האמור, וליישב את כל הסתירות העולות בפרשה זו. ונצטטו בלשונו: "ויקריבו לפני ה' אש זרה, אשר לא צוה אותם" (ויקרא י, א). וברש"י, "רבי שמעון אומר, שתויי יין נכנסו למקדש". כלום רבי שמעון בא ח"ו לחלוק על הטעם האמור בתורה "אשר לא צוה אותם". אלא שאין זה טעם חדש. אדרבה, היא היא. הא כיצד. הנה נחלקו בית שמאי ובית הלל במשנה (ברכות פרק ח, משנה א) "בית שמאי אומרים, מברך על היום (מקדש השבת), ואחר כך מברך על היין (בורא פרי הגפן). ובית הלל אומרים, מברך על היין ואחר כך מברך על היום". בית שמאי מחמירים. קדושת השבת היא שצריכה לעורר ולהביא את שמחת הגוף. ואם יש מצוה בעונג שבת, הרי לא שהעונג יעורר להרגיש את השבת, אלא להיפך. מתוך קדושת השבת יבוא לידי העונג. על כן "מברך על היום, ואחר כך מברך על היין". ובית הלל כדרכם, מקילים. קשה לאדם ליפול מתוך ששת ימי החול עם טרדותיהם ודאגותיהם וצרכיהם החומריים ישר לתוך השבת, ולהרגיש מיד את קדושת השבת ושמחת השבת. טוב שישמח ויתענג אפילו על כוס יין שהוא סמל השמחה – "יין ישמח לבב אנוש" – ובלבד שמתוך שמחה זו יתעורר לעונג השבת וקדושתה. על כן "מברך על היין ואחר כך מברך על היום". והלכה כבית הלל.

במה דברים אמורים, ברוב העם וברוב הזמנים. אבל בזמן שהוקם המשכן, שיא הקדושה, ששימש מקור ושורש הקדושה לישראל לכל הדורות, ואהרן ובניו הכהנים הם שנכנסו לשם, הם היו צריכים להרגיש את השמחה מתוך קדושת השכינה, ולא להיפך. אבל נדב ואביהוא טעו. הם רצו להתנהג גם כאן כבית הלל, ולבוא למשכן מתוך "אש זרה", מתוך שמחת הגוף, בכדי שעל ידי כך יתעוררו להרגיש את קדושת המשכן. "שתויי יין נכנסו למקדש", כדרך שמברכים על היין, ואחר כך מברכים על היום. ולכן אחר זה נאמרה פרשת שתויי יין, "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך, בבואכם אל אוהל מועד". כלומר, אחרים כן, אבל לא "אתה ובניך אתך". במקום אחר כן, אבל לא "בבואכם אל אוהל מועד". ובמדרש אמרו על פרשת שתויי היין, הדא הוא דכתיב "פקודי ה' ישרים משמחי לב". כלומר: פקודי ה' הם בעצמם צריכים

שישמחו את הלב, ולא ש"אש זרה" מן החוץ ושתית יין ישמחו את פקודי ה". עכ"ל.

מעין זאת כתב השפת אמת (שמיני תרמ"ז), וזה לשונו: "בענין שאמרו חז"ל על נדב ואביהוא, שתויי יין נכנסו למקדש. גם לפי פשוטו, חלילה לומר שהיו מזלזלין ח"ו בעבודה. רק כענין שמצינו אגבריה חמרא לדרדקא, כי היכי דלימרו מילי. ואיתא, חמרי פקחין כו'. שהיין מעורר הלב, כמ"ש "ותירוש ינובב בתולות". אך הכהן שהוא שלוחו של מקום, לא היה רשאי להוסיף שום כח והתפעלות מצידו. וזה נקרא "אשר לא צוה אותם" שהיה צריך להיות כל העבודה רק בשליחות המקום ב"ה. והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה". עכ"ל. ויעויין עוד בבאר מים חיים (ריש שמיני) שכתב מעין דברים אלו.

מצוות השתיה בפורים – מסירת הדעת

בחג הפורים מתגלית עוד מעלה בעניין שתית היין. נצטוינו "מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". ציווי לשתות יין בלי מדה ובלי שיעור. חג הפורים הוא חג המסמל מסירות נפש. אסתר המלכה כבשה דרך של מסירות נפש להצלת כלל ישראל כשנכנסה אל המלך אחשורוש בלא להיקרא לפניו. וקדם לה מסירות נפש של עמך בית ישראל בראשות מרדכי הצדיק שצמו שלשת ימים לא אכלו ולא שתו. זהו חייב איניש לבסומי עד דלא ידע, היינו מסירות הדעת שהוא עוד נשגב ונעלה ממסירות נפש, נפש – היינו רצון, ע"ד (בראשית כג, ח) "אם יש את נפשכם" – אם יש את רצונכם, וכן הוא אומר "ונפשו איותה", מסירות נפש – היינו מסירת הרצון. ומאידך מסירת הדעת היא במעלה ממסירת הרצון, ועל בחינה זו נצטוינו בחג הפורים להתבסם ביי "עד דלא ידע" עד שיגיע לבחינה של מסירת הדעת לפני קונו, בבחינת "ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל", היינו מה שמותר האדם מן הבהמה – הוא הדעת, אין, כי הכל הבל.

מגילת אסתר – יסוד ההשגחה האלקית

הקשו בספה"ק, מדוע לא נזכר שם ה' במפורש בכל מגילת אסתר, על אף שהיא נמנית על אחד מעשרים וארבעת הספרים של התנ"ך. אם כי מבואר בחז"ל, שכל "מלך" המופיע במגילת אסתר, הכוונה למלכו של עולם. אבל בכל זאת, שם הוי"ה במפורש אינו נזכר בה, והוא אומר דרשני.

וראית את אחורי ופני לא יראו

הנה סוד ההשגחה הפרטית שיש על כל הנבראים כולם, הוא אחד מיסודות האמונה הצרופה שלא נמסרו להשגת שכל אדם קרוץ מחומר. עד שאפילו משה רבינו אבי הנביאים, לא היה יכול להבין את דרכי ההשגחה. כפי שמצינו שעל הפסוק (שמות לג יג): "הודיעני נא את דרכך", דרשו חז"ל (ברכות ז, א): "אמר לפניו, רבונו של עולם, מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש רשע ורע לו, יש צדיק ורע לו ויש רשע וטוב לו".

וכבר אמר החכם מכל האדם (קהלת ח יז): "וראיתי את כל מעשה האלקים כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש, בכל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא", וכפי שמפרש ברש"י: "וגם אם יאמר החכם, שהוא יודע, לא יוכל, שהרי משה רבינו ע"ה לא עמד על הדבר באומרו "הודיעני נא את דרכך".

התשובה על בקשת משה רבינו: "הודיעני נא את דרכך" היתה – "וראית את אחורי ופני לא יראו", כפי שמפרש ה"חתם סופר", וראית את אחורי – כל מה שהאדם רואה זה רק את העבר – מה שקרה פעם, אבל – ופני, את העתיד – לא יראו, אין האדם רואה. אילו היה מסוגל לראות את העתיד, כי אז היה מתברר אצלו שהעבר ההווה והעתיד הם אחד, והיה יכול לקבל מושג בהבנת דרכי ה', אבל היות וכל מה שהוא רואה זה את רק את העבר ואולי גם קצת מן ההווה, הרי שנבצר ממנו לקבל מושג בהבנת דרכי הבורא יתברך.

משפטי ה' אמת צדקו יחדיו

ובענין זה פירשו בספה"ק מאה"כ (תהלים יט, י) "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו",

מהו יחדיו. אלא דהנה תנן (ברכות נד, א): "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". שלעולם לא יידע אדם, שמא הרעה שבאה עליו היא אך לטובתו. כי האדם למראית עיניו החיצונית והגבוליות נראה לו רעה. אבל השי"ת שהוא בלתי גבול לא בשטח ולא בזמן, יכול לעשות מעשה שיתחיל היום ויסתיים עוד מאות שנים, וכמו כן להתחיל מעשה שיתחיל כאן ויסתיים בקצה העולם ולהיפך. ואם אדם היה זוכה לראות שני חלקי הפעולה, תחילה וסוף, תיכף היה רואה הטובה.

וזהו, "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו", משפט היינו דין, שזהו למראי עיני האדם משפט, אבל למתי משפטי ה' אמת צדקו, ויתברר כי הכל לטובה – יחדיו – כשיצטרפו למקום אחד כל חלקי הפעולה, תיכף היה נודע לו כי "משפטי ה' אמת וצדק", ורק מחמת גבולות החומר סבור שהיה זה לרעתו.

וע"ד שמצינו בחז"ל (נדה ל"א ע"א): דרש רב יוסף: מאי דכתיב (ישעי' יב, א) **אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני**, במה הכתוב מדבר – בשני בני אדם שיצאו לסחורה, ישב לו קוץ לאחד מהן – התחיל מחרף ומגדף, לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו בים, התחיל מודה ומשבח, לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני. והיינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב (תהלים עב, יח) **עושה נפלאות (גדולות) לבדו וברוך שם כבודו לעולם – אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו**.

קיום המצוות בחק בל יעבור

זהו גם פשר נזיפת שמואל הנביא בשאול המלך במלחמתו בעמלק (שמואל א' טו, יח) **"וישלחך ה' בדרך ויאמר לך והחרמת – עד כלותם אתם ולמה לא שמעת בקול ה' ותעט אל השלל"**. והגם ששאל המלך מצטדק בדבריו, כי כוונתו שלא לכלות את הבהמות היה כדי להקריב את הבהמות קרבן להשי"ת. ולכאורה אלו דברים של טעם ושכל הישר, מדוע לא ינצל את הצאן והבקר למטרה נעלה זו, ומה חמור החטא כל כך עד כדי נטילת המלוכה ממנו.

אלא כי יסוד היסודות בקיום מצוות, הוא ההכנעה וההתבטלות כלפי הא-ל הגדול שצוה עליהם לקיימה בחק בל יעבור. והמקיים את המצוה רק מחמת שכך נראה לו בשכל הישר, פוגם בשלמות המצוה בדקות, כי שכל אדם הקרוץ מחומר בעל גבול וקצר רואי, הנה לא יוכל לעולם לירד לסוף שרשי המצוה בספירות העליונות שאין ליצור אנוש כל מושג ותפיסה בהם. ולא זו בלבד, אלא מי שפועל לקיים מצוות

לפי שכל הישר, הנה לא ימלט שלבסוף יבוא לזלזל במצוה ואף לעבור על מצוה פלונית שכבר אין נראית לו בשכל הישר, ולדעתו נשתנו הדורות והטבעיים. רק העיקר הנכון הוא בקיום כל המצוות כולם בחק בל יעבור לקיים את ציווי בורא עולם בעל הבירה כולה.

שאל המלך, שפעל בקיום מצוה זו של מחיית עמלק, על פי כללי ההגיון והשכל, לא רק שלא קיים את המצוה כפי שנצטווה, אלא גם מעל בעצם קיום המצוה בכללותה. שאל המלך, על אף שהתמנה למלך על עם ישראל היה אסור לו לפעול במצוות ה' לפי שכל והגיון, ולשנות אפילו בקצהו של יו"ד את רצון השם יתברך, מאיזה סיבה שלא תהיה, גם לא כדי להקריב מהם קרבנות להשי"ת. ומכאן שלא היה ראוי עוד לכס המלוכה.

מגילת אסתר – לימוד יסוד השגחה פרטית

והנה, על קטנות המושג של אדם הקרוץ מחומר בהבנת ההווה בשל העדר ידיעת העתיד הלא נודע, נלמד היטב בהשתלשלות נס פורים, כפי שמוספר בהרחבה במגילת אסתר.

החלק הראשון של המגילה, לכאורה, אין בו כל משמעות מיוחדת, בוודאי לא כספר בין עשרים וארבעת ספרי התנ"ך. לא סיפור מלכות אחשורוש והמשתה שעשה. ולא מעשה הריגת ושתי. ולכאורה, גם לא ההמשך, בהמלכת אסתר. והריגת בגתן ותרש. אין בהם כל משמעות מיוחדת להיקבע בספר התנ"ך. ואכן לשיטה אחת (בגמ' מגילה יט, א), חיוב קריאת המגילה מתחיל רק מפרק ג' – תחילת גדולתו של המן. כי אכן לאדם מן השורה, קשה להבחין בהשגחה האלוקית בשני הפרקים הראשונים, הנראים לעין הקורא, כמהלך היסטורי טבעי, ולא כהשתלשלות המכוונת משמים. אולם בסיום קריאת המגילה בשלמותה, באים אל האמת, שכל מהלך העניינים הרצוף דברים פלאיים היה בהשגחה עליונה ויד מכוין ניכרת בכל פרטי הפרטים ואפילו הקטנים ביותר.

זהו שלא נזכר שם הוי"ה במפורש בכל מגילת אסתר כי אם בהסתר – המלך – מלכו של עולם. להורות אשר כל ההנהגה הטבעית בעולם, יסודה בהשגחה פרטית מן השמים, ויד ה' פועלת כל זאת, ועל אף שאין רואים את ההשגחה האלוקית בצורה מוחשית וגלויה, הנה הכל מכוון בהסתר על ידי הקב"ה בעל הבירה, והוא מנהיגו עד

לפרטי פרטיו, "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו מלמעלה". על כן שם הוי"ה שהוא שם משורש מדת החסד והרחמים, המורה על ההנהגה שלמעלה מדרך הטבע, לא ניזכר במגילה במפורש.

פורים על שם הפור

כתיב (אסתר ט, כו): "על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור". ובספר "שפת אמת" (פורים תרל"א) הקשה: "כי איך יקרא שם היום על דבר טפל שאינו עיקר". ועוד הוסיף להקשות: "כי קשה הוי ליה למימר 'פור', למה פורים".

ותירץ, שאכן היו שם שני גורלות, גם גורל של המן וגם גורל של עם ישראל, וכלשונו שם: "אך שגם גורל ישראל היה, ואף כי לא הפילו פור, אך זה הפור שכשהגורל שלהם להשמיד ולאבד את כל היהודים, וזה אי אפשר ממילא נהפך לטוב, וגורל שלהם הוא גורל שלנו באמת, רק שצריך תפלה וצעקה לישועתו יתברך. וכן כתיב בנוסח "אשר הניא": "פור נהפך לפורים" ע"ש. וזהו באמת גודל הנס, שמה שהגורל מורה עליו הוא שהטבע צריך להיות כן, ומזה מוכח שלא היה הצלת ישראל על פי טבע כלל, רק בנס, וכו', ונמצא שהוא ב' גורלות".

ולדרכינו יש לומר, שהגורל שהפיל המן לרעה, ונראה היה שהכל מקרה בעלמא, וכאילו כל ההשתלשלות אינה אלא מקרה וחלק מהטבע, הנה על ידי התערבות אלוהית נסתרת, התהפך הגורל לטובה, וזהו "נס בתוך הטבע", לכן נקרא היום "פורים" בלשון רבים, לפי שאותו גורל לרעה, נהפך לגורל אחר לטובה.

לפי זה מיושבת היטב הקושיה הראשונה של ה"שפת אמת", איך יקרא שם היום על דבר טפל. הגורל אכן לא היה כאן דבר טפל או שולי. עיקר הנס שהיה, כאמור נס בתוך הטבע, היה להפוך את הגורל הרע לגורל אחר לטובה.

וזהו גם שנאמר בפסוק קודם לכן: "ובבאה לפני המלך" – המכוון כלפי מלכו של עולם – מלך מלכי המלכים הקב"ה, "אמר עם הספר" הוא ספר מגילת אסתר, שנמנה כאמור כאחד מעשרים וארבעת ספרי התנ"ך, "ישוב מחשבתו הרעה על ראשו", הגורל הרע שהביא את המן למחשבת זדון להשמדת העם היהודי, הוא בעצמו יתהפך לגורל לטובה, לכן באותה מדה תתהפך מחשבתו על ראשו.

גזירת המן נשתלשלה מחטא שאול המלך

בפיוט "אשר הניא" נאמר: "ולא זכר רחמי שאול כי בחמלתו על אגג נולד אויב", כלומר שכל השתלשלות גזירת המן, היא כתוצאה מהכשלון של שאול במלחמת עמלק שחמל על אגג ועל הצאן ולא הרגם. ובאמת לא בכדי מובא בספרים הקדושים, שמרדכי ואסתר שהיו מצאצאי שאול המלך, תיקנו את חטאו במלחמת עמלק.

ב"שפת אמת" (פורים תרל"ח) כתב בזה דברים נפלאים: "אבל העניין הוא, כי בוודאי כיון שהגורל נפל על ימים אלו, בלי ספק היה זה סוף כחו של המן ועמלק שהיה בתוקף האחרון שיש להם, לכן כתיב, שראה כי כלתה אליו הרעה (מאת המלך – מאת מלכו של עולם), פירוש שאין לו כח להרע עוד, כי בוודאי כח הרשע להרע, כמו שכתוב (בראשית כז מ): "ועל חרבך תחיה", וכיון שנפסק שוב כחו האחרון, הוא גאולה שלימה מתחת יד עמלק. אם כי עוד יהיה מחיית עמלק בימי משיח, אבל כחו להרע לנו נראה שנפסק לגמרי. וכתוב: והמן עמד לבקש וכו', כי גם בימי שאול לולי שפעלו הרשעים לעורר קצת רחמנות עליהם, היה להם מפלה לגמרי, רק שריחם שאול והעם וכו', וכמו כן רצה עתה המן לעורר רחמנות באסתר, אבל הם תיקנו חטא שאול לגמרי, כי מאחר שנאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק כו', תמחה וכו'", מוכח שכל נפילת עמלק תלוי בשנאת בני ישראל אותו, כנ"ל".

הדברים מתבהרים היטב. דשורש חטא שאול המלך היה בענין, שלא הלך לקיים את מצות הבורא כפשוטו, "מצוה מלשון ציווי", כאדם ההולך לקיים גזירת המלך מבלי להבין דבר וחצו דבר במהות הגזירה ובכוונתה. כי יסוד היסודות בקיום מצוות, הוא ההכנעה וההתבטלות כלפי הא-ל הגדול שצוה עליהם לקיימה בחק בל יעבור. והמקיים את המצוה רק מחמת שכך נראה לו בשכל הישר, פוגם בשלימות המצוה בדקות.

שאול המלך, שפעל בקיום מצוה זו של מחיית עמלק, על פי כללי ההגיון והשכל, (שמואל א טו, טו): "אשר חמל העם על מיטב הצאן". כי חפץ להקריב מהם קרבנות לה'. לא רק שלא קיים את המצוה כפי שנצטווה, אלא גם מעל בעצם קיום

המצוה בכללותה. שאול המלך, על אף שהתמנה למלך על עם ישראל היה אסור לו לפעול במצוות ה' לפי שכל והגיון, ולשנות אפילו בקצהו של יו"ד את רצון השם יתברך, מאיזה סיבה שלא תהיה, גם לא כדי להקריב מהם קרבנות להשי"ת.

ומאידך, אסתר המלכה אזרה אומץ כנגד תחנוני המן אליה באמצעותם ביקש להפעיל גם אצלה את הרגש וההגיון, כמאמר הכתוב (אסתר ז, ז): "והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה". ובכך התהפך הכל לטובה, על ידי אסתר התקיימה מצוה זו של מחיית עמלק בשלימות, כפי שמבאר ה"שפת אמת", שכל נפילת עמלק תלוי בשנאת בני ישראל, כלומר, בקיום מצות: "תמחה את זכר עמלק" כפשוטה – מתוך ציווי אלוהי, בלי לערב את רגשי ההגיון והשכל, זהו יסוד נס פורים.

הצלת ישראל מכליה בזכות מעלת ה"אחדות"

הנה לאחר שמרדכי מפציר באסתר המלכה כי היא הפתח לישועת ישראל וביטול גזירת הכליה שנחתמה כבר בטבעת המלך. אסתר המלכה מצוה להגיד למרדכי, "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו וכו'" (אסתר ד, טז).

לך כנוס את כל היהודים – באסיפה דייקא

ידוע, כי ענין הצום שלושת ימים היה לכפר על מה שנהנו מסעודתו של אותו רשע, כמו שדרשו חז"ל (מדרש תהלים כב, ה): ואל תאכלו ואל תשתו – מאחר שכתוב וצומו עלי, למה הוצרך לומר ואל תאכלו ואל תשתו, וכי יש אדם צם ויאכל וישתה, ומאי טעם אמרה כן, אלא אמרה וצומו עלי, צומו על מה שאכלתם ושתיתם במשתה אחשורוש, זה שהמשל אומר הא קורא והא קולתא, אכלתון בקורא לקון בקולתא. אולם יש להתבונן מה צורך היה באסיפה דוקא, ומדוע לא יוכל כל אדם לצום בביתו בחיק משפחתו. וגם בענין זה יש בחז"ל שם: לך כנוס את כל היהודים – מכאן שעיקרו של צום באסיפה, וכן הוא אומר "קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים". ועדין ראוי לשפוך אור במעלת הצום באסיפה דוקא.

פרשת כי תשא – ימי הפורים

יש לומר, דהנה הקריאה מעוררת את הזמן, ובודאי לא דבר ריק הוא שפרשת כי תשא – פרשת חטא העגל נקראת סמוך ונראה לימי הפורים. ובאמת בכמה עניינים יש קשר בין פרשת כי תשא מחד, לנס חג הפורים ומגילת אסתר מאידך, וכדלהלן בג' עניינים:

א. בפרשת כי תשא מובא בהרחבה כל ענין מעשה העגל, והחטא שחטאו ישראל בחטא עבודה זרה. וגם במגילת אסתר מתוארת הסעודה הגדולה שעשה אחשורוש לכל שריו ועבדיו ונענשו ישראל על "שנהנו מסעודתו של אותו רשע", וגם כל העם לבד ממרדכי היה כורע ומשתחוה לצלם שעל דש בגדו של המן הרשע. ב. עם ישראל מצויין בפרשת כי תשא (שמות לב, ט) "כי עם קשה עורף הוא". ובמגילת אסתר מצוינו כי באמת מרדכי הצדיק היה עיקש לאידך גיסא, "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה". ג. בפרשת כי תשא הקהיל מרע"ה את כל בני לוי "מי לה' אלי" (שמות לב, כו) ושוב לאחר מכן (שם לה, א) "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל". ובמגילת אסתר נמי

מצינו – "לך כנוס את כל היהודים".

כמעשה העגל – חטאו בזמן אחשורוש

וביאור הענין בעומק, דהנה עה"פ (שמות לד, ג) "ואיש לא יעלה עמך", פירש"י – "הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלה, שלטה בהן עין רעה, אין לך מדה יפה מן הצניעות". אכן, לעולם יש ליתן טעם אמיתי, מפני מה ניתנו לוחות הראשונות בתשואות קולות וקהילות, הלא אין דבר נעלם ממך, ואין שום השתנות חס ושלוש במחשבת השי"ת, אם כן למה פתח פתח לעין הרע לשלוט בהם.

מין ה"שפת אמת" אומר בענין זה דברים מעמיקים: "אבל באמת שניהם צריכים, שראשית היו בני ישראל בבחינת צדיקים גמורים, והיו מוכנים להטות כל הברואים אליו יתברך, ולפרסם כבוד מלכותו יתברך בעולם בפרהסיה וכו'. אכן, כאשר עמלק הרשע ימ"ש הטיל שאור בעיסה ועיכב הטובה מכל האומות אשר ניצחו על ידו וכו' ונפלו גם בני ישראל מההתלהבות הראשון עד שגרם שבאו אח"כ לידי חטא".

משמעות הדברים שבאותה שעה שהצליח עמלק להפיל את בני ישראל ברשת הספיקות, נגזרה גזירה על עם ישראל (שמות לג, ה): "רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך". ועוד הוסיף ה"שפת אמת" לאמר: "ולכן היה אחר כך העצה מבחינת הצניעות, כי רק ע"י שכבר הקדימו בקולי קולות נתקיים אח"כ בצניעות". אם כן, משמע מדבריו: דלפי שהיתה הגזירה משמים להחליף את הלוחות הראשונות של הפרהסיה ללוחות של הצנעה, זהו שגרם לעם ישראל את המכשלה הגדולה של חטא העגל.

כך גם הוי בימי מרדכי ואסתר: הנה להיות ש"נהנו מסעודתו של אותו רשע" ועם בני ישראל החלו להתערב בין הגויים – הביאו על עצמם את החטא להשתחוות לצלם, וממילא גם גזרו על עצמם כליה בגזירת המן הרשע "להשמיד להרוג ולאבד".

קשיות עורף – מדה טובה בעם ישראל

דהנה בעת אשר אמר הקב"ה למשה "לך רד כי שחת עמך" (שמות לב, ז), אמר למרע"ה: "ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא" (שם לט, ב). כלומר: דמדת "קשה עורף" היא מדה רעה וסיבה לכליה חלילה. אך משה רע"ה מנהיג וסובל הדור השיבו "ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא" (שם לב, ט), והקשו הספה"ק, אם להמליץ טוב על ישראל בה, מדוע זה יעורר מרע"ה שוב את מדת קשיות העורף של ישראל שהיא שגרמה לקב"ה לגזור עליהם כליה חלילה.

אלא ודאי מכוון דבריו של מרע"ה: אשר מדה זו שבעם ישראל – קשיות עורף שנראית לקב"ה כביכול כחובה, דווקא זכות היא להם. והראיה: "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה". בזכות מדה זו של קשיות עורף, היא שעמדה ועומדת לעם ישראל בכל גלותם שלא להמיר דתם היהודית בדת אחרת. וגם בימי מרדכי ואסתר, הנה "ומרדכי לא יכרע" – בלשון עתיד דוקא. כי הכח שהונחל לעם ישראל בכל הדורות – קשיות עורף – כח זה גם השריש מרדכי הצדיק לדורות ההמשך. ואם כן מידה זו משובחת היא לישראל ותעמוד לזכותם.

חבור עצבים אפרים הנח לו

והנה כאשר ישנה ירידה כזו במעלת עם ישראל, וחוטאים בחטא החמור ביותר של עבודה זרה. העצה היא: אחדות, כמו שדרשו חז"ל (ספרי במדבר פסקא מב ד"ה וישם לך): ר' אלעזר בנו של ר' אלעזר הקפר אומר, גדול השלום שאפילו ישראל עובדין עבודה זרה ושלום ביניהם כביכול אמר המקום אין השטן נוגע בהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד, יז). על כן, כאשר עשה משה רבנו לאחר חטא העגל להקהיל את כל בני ישראל באסיפה – "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל", כדי שמעלת האחדות תעמוד להם שלא יהיה לשטן נגיעה בהם לענשן על חטא עבודה זרה – חטא העגל. כמו כן צייתה אסתר להגיד למרדכי: "לך כנוס את כל היהודים", ותיבטל מהם גזירת כליה, באסיפה דוקא. ולדרכינו, ולואי שתעמוד להם זכות החיבור באחדות ושלום, שאפילו עבדו עבודה זרה, אין השטן יכול לנגוע בהם ולפגוע בהם לרעה, ואזי תבטל גזירת הכליה שגזר עליהם המן הרשע ויהיה אך טוב לישראל.

לעשות אותם ימי משתה ושמחה

“כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה וגו’” (אסתר ט, כב). והלכה פסוקה היא שיום הפורים חייב במשתה ושמחה, לעומת ימי החנוכה (או”ח סימן תר”ע) שלא קבעום למשתה ושמחה.

ענין חיוב המשתה בפורים דוקא ולא בחנוכה

מבואר במשנה ברורה שם: “ונראה הטעם דלא קבעו כאן [בחנוכה] לשמחה כמו בפורים, כי בפורים היה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופות שהוא בטול משתה ושמחה ולא את הנפשות, שאפילו המירו דתם ח”ו לא היה מקבל אותם, לכך כשהצילם הקב”ה ממנו, קבעו להללו ולשבחו ית’ ג”כ ע”י משתה ושמחה. משא”כ במעשה דאנטיוכוס, שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד, רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם [כמו שאנו אומרים להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך], ואם היו ישראל מכניעים להם להיות כבושים תחת ידם ולהעלות להם מס וחוזרין לאמונתם ח”ו לא היו מבקשים יותר, אלא שהגביר הקב”ה יד ישראל ונצחום, לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות לבד, כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדתו ח”ו ובעזרתו ית’ לא הפיקו זממם וגברת ידינו, לכך אנו מודים ומשבחים לו על שהיה לנו לאלקים ולא עזבנו מעבודתו [לבוש].

בתפילת “על הניסים” לא נזכר ייחוס מרדכי ואסתר

ועפ”ז יבואר, דהנה תפילת “על הניסים” הנאמרת בברכת ההודאה, בתפילה ובברכת המזון, נאמרת פעמיים בשנה, בחנוכה ובפורים. והבא לדקדק בתוכנם, ימצא דפותחים באופן זהה: “על הניסים וכו’”, אולם בהמשך הדברים, מלבד מה שמתפצלת האמירה בהתאם למאורע שאירע ולנסים שנעשו, בחנוכה – מלחמת יון והחשמונאים, ובפורים – נס ההצלה מגזירת המן ואחשורוש. מוצאים אנו עוד חילוק משמעותי בתוכן הנאמר. ובעוד שבחנוכה מדקדקים בייחוד להזכיר את ייחוסם של המנצחים: “בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו”, הרי שבפורים מתעלמים לגמרי מהייחוס: “בימי מרדכי ואסתר”, ללא אזכור ייחוסם הרם.

הקושיא עוד מתעצמת שבעתיים, אחר שבמגילה עצמה אנו מוצאים שנתנו דגש בייחוד על ייחוסו של מרדכי היהודי (אסתר ב, ה) "בן יאיר בן שמעי בן קיש – איש ימיני", ייחוס המגיע עד לשאול המלך, ומדוע בתפילת על הניסים התעלמו לגמרי מייחוס זה.

גזירת המן ואחשוורוש – מלחמה פיזית על הגופים

התשובה לכך נעוצה, לאחר שנתבונן בשורש המלחמה והגזירות שנגזרו בכל דור ודור וכדברי ה"לבוש" הנ"ל. בפורים היתה מלחמת המן ואחשוורוש מלחמה פיזית על הגופות, גזירת השמדת עם: "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים", המן בקש להשמיד את כל עם ישראל כל יהודי ויהודי באשר הוא יהודי. לעומת זאת, בחנוכה, המלחמה היתה "מלחמת תרבות", מלחמה על הנפש היהודית, התרבות היוונית עמדה להילחם בתרבות ישראל היא התורה ומצוותיה, מלחמה רוחנית להחדיר את תרבות יון בעם ישראל. זו לא היתה מלחמה על הגופות, אדרבה מלכות יון רצתה שהגופות יישארו, והם רק רצו להשתלט על הנשמה – על הרוחניות של עם ישראל – "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", להשאירם בחיים ולהפוך אותם לחלק מהתרבות היוונית.

הנס היה להצלת כל יחיד ולא הצלת הייחוס

על כן, הנה בנס הפורים, שההצלה היתה לכל יחיד ויחיד שניצל מגזירת כליה שגזר עליו המן הרשע על עצם היותו בן לעם היהודי, אין לשייך כלל את ייחוסו להוסיף אומץ בהצלתו, כי לא ניצל ייחוסו בנס ההצלה. משא"כ במלחמת התרבות – מלחמת היוונים, שהיתה מלחמה על הרוח ולא על הגופות, הנה בעיקר מה שבקשו לעקור, הוא את מסורת ישראל – מסורת בית אבא. אזי בהצלתם כשנצחו בני חשמונאי במלחמת תרבות זו, הנה היתה כאן הצלה של תרבות בית ישראל סבא על תרבות יון הקלוקלת, וראוי ביותר להזכיר ב"על הניסים" בימי החנוכה, את ייחוסם הרוחני הרם שניצל במלחמה זו בנס ופלא – "טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך".

